

Բնապահպանական նախագիծ

Նախագծի ղեկավար՝ Լարիսա Սարգսյան

Թեմա	Թռչուններ
Նախագծի անվանումը	Հայաստանի ձմեռող թռչունները
Ուսումնական տարի	2023-2024 II կիսամյակ
Դպրոցը	Շիրակի մարզի «Մայիսյանի միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ
Դասարանը	VII (հիմնական դպրոց)
Առարկա	Երկրաչափություն
Տևողությունը	☒ Կարճաժամկետ ☐ Միջնաժամկետ ☐ Երկարաժամկետ

Նախագծի մեկնարկ	6.02.2024թ.
Նախագծի վերջնաժամկետ	12.03.2024
Չնաչափ	Թիմային
Տեսակ	- Ներառարկայական
	V Միջառարկայական
	- Վերառարկայական

Նախագծի նպատակը

- Սովորողների մոտ ձևավորել հետազոտական, ստեղծագործական հմտություններ:
- Սովորողներին ներգրավել բնապահպանական խնդիրների լուծման աշխատանքներին:
- Տալ հարուստ գիտելիքներ ՀՀ-ում ձմեռող թռչունների դասերի, տիպերի, ընտանիքների, տեսակների, կսակերպի, բազմացման, բնության մեջ և մարդու կյանքում նրանց օգտակարության մասին:
- Մշակել թիմի հետ աշխատելու, հաղորդակցվելու, նպատակին հասնելու համար պայքարելու կարողություններ:
- Ձևավորել բնապահպանական հարցերում ակտիվ համայնք:
- Նախագծի թեմային համահունչ տարբեր աղբյուրների միջոցով ուսումնասիրել ՀՀ-ում ձմեռող թռչուններին սպառնացող վտանգները, գտնել դրանց վերացման արդյունավետ ուղիները:

Հետազոտության հիմնախնդիրը

Հայաստանում նստակյաց կյանք վարող ձմեռող թռչունների նկատմամբ մարդկանց կողմից հիմնականում դրսևորվում է անտարբեր վերաբերմունք, որի պատճառով կան թռչունների տեսակներ, որոնք վայրի բնության մեջ կանգնած են անհետացման չափազանց բարձր ռիսկի առջև:

Հետազոտության հիմնախնդրից բխող հիմնահարցեր

N	Բովանդակություն
1.	Ի՞նչպես ձևավորել հասարակական վերաբերմունք հետազոտվող հիմնախնդրի լուծման համար:
2.	Ի՞նչպես իրազեկել համայնքի բնակիչներին (սահիկաշար, պաստառ, գրքույկ, տեսաֆիլմ, բանավեճ, թերթիկ և այլն):
3.	Աշխատանք տանել այն պետական նշանակության տեղական կառույցների հետ, որոնք պատասխանատու այս հիմնախնդրի համար:
4.	Գտնել և առաջարկել այլընտրանքային ձևեր ու մեթոդներ, գործողություններ, որոնք կնպաստեն հիմնախնդրի լուծմանը:

Բնապահպանության հետ միջառարկայական կապ

☒ Աշխարհագրություն	☒ Բնագիտություն	☒ Կենսաբանություն	☒ Ֆիզիկա
☒ Մաթեմատիկա	☒ Քիմիա	☒ Գրականություն	☐ Հայոց լեզու
☒ Երաժշտություն	☒ Նկարչություն	☒ Տեխնոլոգիա	☒ Էկոլոգիա

Նախագծի նկարագիրը

Նախագիծն ուղղված է Հայաստանում ձմեռող թռչունների նկատմամբ մարդկանց կողմից դրսևորվող անտարբերության հաղթահարմանը, վայրի թռչունների որոշ տեսակներ անհետացումից փրկելուն ուղղված նոր ձևերի ու միջոցների հայտնաբերմանը, հասարակության մոտ բնապահպանական խնդիրների լուծման գործում յուրաքանչյուր անհատի, համայնքի ակտիվ մասնակցության ապահովմանը, սովորողների բնապահպանական գիտելիքների հարստացմանը և հասարակության շրջանում հետա-գոտման ներկայացվող թեմային վերաբերվող խնդիրների լուսաբանմանը: Այս հարցերին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է, որ սովորողները խորությամբ ուսումնասիրեն Հայաստանում ձմեռող թռչուններին վերաբերվող տեղեկությունները ինտերնետային կայքերից, Լրատվամիջոցներից, մասնագիտական գրականությունից:

Նախագծի շրջանակներում սովորողներն ուսումնասիրում են ՀՀ-ում, մասնավորապես Շիրակի մարզում ձմեռող թռչուններ ար-տաքին կառուցվածքը, տարածվածությունը, սննդառությունը, կենսակերպը, բնադրումը, բազմացումը և զարգացումը: Շատ կարե-վոր է նշել այն թռչնատեսակները, որոնք մարդու կողմից հատուկ հոգածության կարիք ունեն, որովհետև գտնվում են ոչնչացման վտանգի առաջ և գրանցված են Կարմիր գրքում:

Սովորողներն ուսումնասիրում են թռչնաբների, կերամանների պատրաստման հայտի ձևերն ու տեսակները, առաջարկում են այլընտրանքային տարբերակներ ու մեթոդներ:

Հետազոտական աշխատանքները կազմակերպելու համար նախագծի ղեկավարը (դասդեկը) կազմակերպում է նախապատրաստական աշխատանք.

1. Սովորողներին ներկայացնում է նախագծի հիմնախնդիրը, նշելով թեմայի կարևորությունը .

2. Դասարանը աշակերտների որոշմամբ բաժանվում է 2 թիմի (խմբի)՝ յուրաքանչյուրում 5-ական աշակերտ:

3. Աշակերտներն ընտրում են նախագծի կառավարիչ, որը չի կարող լինել որևէ թիմի անդամ:

4. Աշակերտները լրացնում են «թիմեր», «դերեր» աղյուսակները:

5. Կազմվում է աշխատանքների կազմակերպման ժամանակացույցը:

Նախագծի կատարումը գնահատվում է շնորհահանդեսի միջոցով: Ստեղծված նյութերը հանրայնացվում են, ներկայացվում համայնքի բնակչությանը և համայնքապետարան: Երկու թիմերն էլ կատարում են նույն թեմային վերաբերվող առաջադրանք- ներ, որոնք ներկայացվում են «Սովորողների ինքնուրույն հետազոտական գործունեություն» բաժնում, ապա առաջարկում են հիմնահարցի վերաբերյալ իրենց լուծումները:

Սովորողների ինքնուրույն հետազոտական գործունեություն: Խմբային աշխատանքներ .

Նախագծի ղեկավարը աշակերտների ընտրությամբ, նրանց կարծիքը հաշվի առնելով կազմում է հետազոտական երկու աշխատանքային թիմ (խումբ)՝ յուրաքանչյուրում հինգ աշակերտ (դասարանում սովորում է 11 աշակերտ):

Յուրաքանչյուր թիմի աշխատանքը պետք է կազմված լինի 5 բաժիններից, որոնք ամրագրված են <<Թիմեր, դերեր>> բաժնում:

I խումբ (թիմ) - Կազմում է ՀՀ-ում տարածված 15 և Շիրակի մարզում տարածված 10 **ձմեռող** թռչունների անվանումների ցանկն ըստ նկարների՝ նշելով

1. սննդառությունը,

2. կենսակերպը,

3. բազմացումը,

4. նրանց օգտակարությունն ու վնասակարությունը բնության և մարդու համար:

5. Շնորհահանդեսին ներկայացնում է նախագծի ղեկավարի և կառավարիչի օգնությամբ ընտրված 1-ական երգ և բանաստեղծություն՝ նվիրված թռչուններին :

II խումբ (թիմ) - Կազմում է ՀՀ-ում տարածված 15 և Շիրակի մարզում տարածված 10 **ձմեռող** թռչունների անվանումների ցանկն ըստ նկարների՝ նշելով

1. դասը,

2. տիպը,

3. տեսակը,

4. սպառնացող վտանգները,

5. սպառնացող վտանգների կանխման ուղղությամբ բնապահպանական միջոցառումների համառոտ բնութագիրը և նկարները /կերաման, թռչնարուն և այլն/:

6. ՀՀ –ում տարածված ձմեռող 10 **գիշատիչ** թռչունների անվանումը, նկարը և սննդատեսակը :

. Շնորհահանդեսին ներկայացվում է 1 բանաստեղծություն՝ նվիրված թռչուններին :

Նախագծի վերջնարդյունքները

*	Նախագիծն իրականացնող սովորողները կմասնակցեն բնապահպանական միջոցառումների պլանավորման հիմնախնդիրների վտանգների և ռիսկերի վերացման աշխատանքներին:
*	Սովորողները հարուստ գիտելիքներ ձեռք կբերեն Հայաստանում նստակյաց կյանք վարող ձմեռող թռչուններ նրանց գոյությանն սպառնացող ռիսկերի ու վտանգների մասին:
*	Թիմի անդամները կներգրավվեն բնապահպանական թեմաներով հետազոտական աշխատանքներին, իրենց անձնական և թիմային ներդրումը կունենան ՀՀ-ում ձմեռող թռչուններին ցուցաբերվող խնամքի ու ամենօրյա հոգածության գործում:
*	Նախագծի մասնակիցները կկարողանան տեսնել բնապահպանական խնդիրները, կունենան գիտելիքներ, կարողություններ ու հմտություններ, նաև պատրաստակամություն ՀՀ-ում ձմեռող թռչունների առջև ծառայած և տահրավերները հաղթահարելու համար:
*	Համայնքի հանրությունը և տեղական ինքնակառավարման մարմինները ծանոթանալով սովորողների նախագծային աշխատանքներին, կլինեն առավել իրազեկված ՀՀ-ում ձմեռող թռչունների, նրանց գոյությանն սպառնացող ռիսկերի ու վտանգների, դրանց հաղթահարման ուղղությամբ իրենց անելիքների մասին և կավելանա բնապահպանների թիվը:
*	Ձմեռող թռչնատեսակները կփրկվեն ոչնչացումից, որից կշահեն բնությունն ու մարդը:
*	Սովորողները կվարժվեն բնապահպանական թեմաներով թիմային աշխատանքներին և բնության հանդեպ դրսևորած բարձր պատասխանատվության արդյունքում եկող սերունդներին կթողնեն առավել ներդաշնակ նույնություն և հարուստ թռչնաշխարհ:
*	Սովորողների մոտ կձևավորվեն աշխատանքային հմտություններ գիտական նյութերի ստորոգման և թռչնապատկերների կերակրամասնների պատրաստման ուղղությամբ:

Կարողություններ, որոնք կարգաւան նախագծի իրականացման ընթացքում

*	Սովորել սովորելու կարողություն. (Սովորողը որոնում, գտնում և սովորում է մինչ այդ իրեն անծանոթ գիտական տեղեկություններ).
*	Թվային և մեդիա կարողություններ. (Սովորողը թեմայի շուրջ հարուստ տեղեկատվություն ստանալու համար դիմում է գիտական գրականությանը, էլեկտրոնային դասագրքերին, ինտերնետային կայքերում տպագրված հոդվածներին).
*	Ինքնաճանաչողական և սոցիալական կարողություններ. (Սովորողը գնահատում է իր դերը բնապահպանական խնդիրների լուծման գործում և ձգտում է զարգացնել նախագծին վերաբերվող խնդիրների լուծման անձնակա կարողությունները).
*	Լեզվական կարողություններ. (Գիտական տերմինների ու անվանումների ճիշտ օգտագործում նախագծում և կյանքում).
*	Տնտեսագիտական կարողություններ. (Թոշունների դերը գյուղատնտեսության մեջ կրծողների դեմ պայքարում որպես բերքատվության բարձրացմանը նպաստող գործոն).
*	Մշակութային կարողություններ. (բնության, նրա մասը կազմող թոշունների արտաքին բազմազանության ու գեղեցկության, ձայնային ազդանշանների միջոցով նրանց հաղորդակցման, բների պատրաստման տարատեսակության բացահայտում և ընկալում).
*	Գիտական նյութերի պատրաստման և հետազոտությունների կատարման կարողություններ (պատտառ, զրբրույկ, սահիկաշար, գեկույց, հուշաթերթիկ, տեսագրություն և այլն).
*	Հաղորդակցման կարողություններ. (Շփում թիմակիցների, համայնքի հանրության, ինքնակառավարման մարմինների, կրթօջախի աշակերտների, ուսուցիչների, տնօրինության հետ, նախագծի աշխատանքների շնորհահանդեսում անհատական ելույթներ).

Նախագծի վերջնարդյունքների ներկայացման ձևը

Շնորհահանդեսին ներկայացվող աշխատանքները

☐ Տեսանյութ	☐ Պատի թերթ	☐ Վեբ կայք	☒ Գրքույկ (բուկլետ)
☒ Մահիկաշար(սլայդ)	☐ Չայնվաճք (փողբասթ)	☐ Ամսագիր	☐ Գրքի ձևավորում
☒ Տեղեկատվական թերթիկ	☐ Ֆոտոլիստիլ	☒ Պաստառ	☐ Այլ

Նախագծի կատարման հաջողության պայմանները

*	Թիմի անդամների հետ համերաշխ և ակտիվ համագործակցություն:
*	Նախագծի նկատմամբ շահագրգիռ վերաբերմունք:
*	Տարբեր սկզբնաղբյուրների հետ հետևողական և ամենօրյա աշխատանք:
*	Հանրության հետ աշխատելու պատրաստակամություն:
*	Ժամանակացույցի պահանջների կատարում:
*	Նախագծին վերաբերող նյութերի ներկայացում շնորհահանդեսում:
*	Կրել ստանձնած դերի պատասխանատվություն
*	Համագործակցել նախագծի ղեկավարի, նախագծի կառավարչի և թիմի համակարգողների հետ:

Նախագծի իրականացման փուլերը (քայլերը)

N	Բովանդակություն
1.	Նախագծի թեմայի ընտրություն:
2.	Նախագծի հիմնախնդրի ընտրություն:
3.	Ընտրված թեմայի կարևորության նշում:
4.	Աշխատանքային խմբերի (թիմերի) ձևավորում:
5.	Հիմնախնդրին առնչվող աղբյուրների տրամադրում:
6.	Խմբերի ինքնուրույն հետազոտական աշխատանք(ուսումնասիրություններ սկզբնաղբյուրներում):
7.	Կատարված աշխատանքների միջանկյալ քննարկումներ:
8.	Խմբերի անդամների աշխատանքների միավորում և նյութերի ստեղծում(գրքույկ, սահիկաշար և այլն):
9.	Կատարված աշխատանքների ներքին գնահատում թիմերից յուրաքանչյուրի անդամների, նախագծի ղեկավարի, նախագծի կառավարչի մասնակցությամբ, թերությունների վերացում:
10.	Նախագծի աշխատանքների շնորհահանդեսի ծրագրի կազմում:
11.	Շնորհահանդես: Լավագույն աշխատանքների խրախուսում:
12.	Նախագծն վերաբերվող աշխատանքների մեկական օրինակների ներկայացում համայնքապետարան:
13.	Ստեղծած տեղեկատվական թերթիկների բաժանում համայնքի անդամներին:

Թիմեր, դերեր

Նարե Զարարյան-նախագծի կառավարիչ (Նախագծի ղեկավարի աջակցությամբ ամենօրյա համագործակցությամբ համակարգում է թիմերի աշխատանքը, պարզում է առաջացած դժվարությունները, հղկում է անորոշությունները, կատարում է պարզաբանումներ այս կամ այն հարցի վերաբերյալ, օգնում է օրինակելի հավելվածներից ընտրել լավագույն ձևափուլը կամ ստեղծել նոր ձևափուլ, վերահսկում է ժամանակացույցը, նախատեսված աշխատանքների կատարման ընթացքը, իր խորհուրդներով օժանդակում է թիմերին գրականության, սկզբնաղբյուրների տրամադրման, գրքույկների, սահիկաշարերի(սլայդ), պաստառների, հուշաթերթիկների պատրաստման գործում, կապ է ապահովում հանրության և բնապահպանության համար պատասխանատու տեղական նշանակության պետական կառույցի հետ (համայնքապետարան): Նախագծի ղեկավարի հետ կազմում է թիմերի կատարած աշխատանքների շնորհահանդես/ծրագիր, նախագծի ղեկավարի հանձնարարությամբ մասնակցում է շնորհահանդեսի կազմակերպմանն ու անցկացմանը, որտեղ ամփոփվում են թիմերի աշխատանքները և գնահատվում են թիմերը:)

Թիմ/խումբ	N	Անուն ,ազգանուն	Դեր	Առաջադրանքը	Օրինակելի հավելված
I	1.	Համիկ Մանուկյան	Թիմի նսնակորդ	Համառոտ տեղեկություն Հայաստանում հայտնաբերված չվող և նստակյաց ձևերի թռչունների մասին, ապա կազմել աղյուսակ բնության և մարդու համար թռչունների օգտակարության ու վնասակարության վերաբերյալ:	Հավելված
	2.	Հովհաննես Պողոսյան	լուսնորդ	ՀՀ-ում տարածված 10-15 ձևերի թռչունների անվանումների ցանկն ըստ նկարների՝ նշելով թռչունների սննդառությունը, կենսակերպը, բազմացումը:	Հավելված
	3.	Յողինար Հովհաննիսյան	լուսնորդ	Շիրակի մարզում տարածված 10-15 ձևերի թռչունների անվանումների ցանկն ըստ նկարների՝ նշելով թռչունների սննդառությունը, կենսակերպը, բազմացումը:	Հավելված

	4.	Մարգիս Գևորգյան	անդամ	Շիրակի մարզում տարածված 10-15 ձմեռող թռչունների անվանումների ցանկն ըստ նկարների՝ նշելով նրանց օգտակարությունն ու վնասակարությունը բնության և մարդու համար :	Հավելված-4
	5.	Միլենա Հովհաննիսյան	անդամ	Թռչուններին վերաբերվող 5 երգերի հավաքագրում (նշել երաժշտության հեղինակը) նախագծի կառավարչի օգնությամբ, քանի որ երեխան ունի կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք(ներառական):	Հավելված-5
II	1.	Հայկո Գևորգյան	Թիմի համակարգող	Կազմել աղյուսակ ,նշելով ձմեռող թռչունների դասը, տիպը, տեսակը նկարներով:	Հավելված-6
	2.	Ալվարդ Մարգարյան	անդամ	Ներկայացնել ձմեռող թռչուններին սպառնացող վտանգները, որոնց պատճառով նրանք գտնվում են ոչնչացման վտանգի առաջ և զրանցված են Կարմիր զրբում:	Հավելված-7
	3.	Արման Նահապետյան	անդամ	Ձմեռող թռչուններին սպառնացող վտանգների կանխման ուղղությամբ բնապահպանական միջոցառումների համառոտ բնութագրիր և նկարները/կերաման, թռչնաբուն և այլն/:	Հավելված-8
	4.	Սևակ Պետրոսյան	անդամ	ՀՀ -ում տարածված ձմեռող զիշատիչ թռչունների անվանումը, նկարը և սննդատեսակը:	Հավելված-9
	5.	Մհեր Գրիգորյան	անդամ	Թռչուններին վերաբերվող 10 բանաստեղծությունների հավաքագրում նշելով հեղինակը:	Հավելված-10

Նախագծի իրականացման ժամանակացույց

Գործողություններ	Փետրվար		մարտ	
Նախագծի թեմայի ընտրություն: Հիմնախնդրի ձևակերպում:	6			
Աշխատանքային խմբերի (թիմ) ձևավորում: Աշխատանքի բաժանում:	13			
Հիմնախնդրին առնչվող աղբյուրների տրամադրում:		20		
Խմբերի ինքնուրույն հետազոտական աշխատանք (ուսումնասիրություններ սկզբնաղբյուրներում):			27	
Կատարված աշխատանքների միջանկյալ քննարկումներ:				5
Կատարված աշխատանքների ներքին գնահատում թիմերից յուրաքանչյուրի անդամների, նախագծի ղեկավարի, նախագծի կառավարչի մասնակցությամբ: Թերությունների վերացում:				12
Նախագծի աշխատանքների շնորհահանդեսի ծրագրի կազմում:				
Շնորհահանդեսի փորձեր:				
Շնորհահանդես: Լավագույն աշխատանքների խրախուսում:				
Նախագծն վերաբերվող աշխատանքների մեկական օրինակների ներկայացում համայնքապետարան:				
Մտեղծած տեղեկատվական թերթիկների բաժանում համայնքի անդամներին:				

Գնահատում

Ներկայացվում է աշխատանքների գնահատման չափորոշիչները 1-10 միավորային սանդղակով/

Միավոր/չափանիշ	1-3	4-6	7-8	9-10
Բովանդակություն	Ուսումնասիրությունները չեն առնչվում հիմնախնդրին	Ուսումնասիրությունները մասամբ են առնչվում հիմնախնդրին	Ուսումնասիրությունները առնչվում են հիմնախնդրին	Ուսումնասիրությունները կատարվում են լիարժեք
Ինքնատիպություն	Նյութերը ներկայացված են առանց մշակման	Նյութերը ներկայացված են միօրինակ	Նյութերը բազմազան են	Նյութերը ներկայացվում են հետաքրքիր մոտեցումներով
Տեղեկատվություն	Ներառված են սահմանափակ տեղեկություններ	Նյութերում օգտագործված են 1-2 տեղեկատվություն	Նյութերը ներկայացվում են հետաքրքիր, առկա են սեփական դատողություններ	Նյութերը բազմազան են, ստեղծագործաբար վերլուծված
Մեղիաաղբյուրների օգտագործում	Նյութերում բացակայում են մեղիաաղբյուրները	Նյութերում առկա են մեղիաաղբյուրներն իրենց հղումներով	Նյութերում օգտագործված են մեղիաաղբյուրներ, նկարներ, դիագրամներ	Նյութերում օգտագործված են տեսանյութեր, հարցումներ, մուլտիմեդիայի տարրեր
Խմբակային աշխատանք	Խմբում աշխատանքային պարտականությունները չեն բաշխվել	Խմբի անդամների մեծ մասը մասնակցել է աշխատանքներին	Խմբի անդամների մեծ մասն իրենց ներդրումն ունեն ընդհանուր գործի մեջ	Աշխատանքներին հավասարապես են մասնակցել խմբի բոլոր անդամները

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ

I ԽՈՒՄԲ

1	Wikipedia, https://hy.wikipedia.org › wiki - Հայաստանի թոշունների ցանկ:
2	Wikipedia, https://hy.wikipedia.org › wiki - Հայաստանում ձմեռող թոշուններ:
3	Wikipedia, https://hy.wikipedia.org › wiki - Թոշունների հայերեն անվանումները:
4	Մարտին.Ս.Ադամյան, Դանիել Կլեմ-«Հայաստանի թոշունները» (Դաշտային ուղեցույց) -1995թ.:
5	Ս.Կ.Դալ.«Հայկական ՄՍՌ-ի կենդանական աշխարհը»:
6	Մ.Հ.Այվազյան-«Հայաստանի բնաշխարհ»:
7	Wikipedia, Կատեգորիա-«Հայաստանի թոշուններ»:

II ԽՈՒՄԲ

1	Wikipedia, https://hy.wikipedia.org › wiki - Հայաստանի թոշունների ցանկ:
2	Wikipedia, https://hy.wikipedia.org › wiki - Հայաստանում ձմեռող թոշուններ:
3	Wikipedia, https://hy.wikipedia.org › wiki - Հայաստանի կենդանիների կարմիր գիրք:
4	Wikipedia, https://hy.wikipedia.org › wiki - Հայաստանի բնաշխարհի հանրագիտարան:«Ո՞ր կենդանիներն են ներառված ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում >>:
5	Մարտին.Ս.Ադամյան, Դանիել Կլեմ-«Հայաստանի թոշունները» (Դաշտային ուղեցույց) -1995թ.:
6	Կ.Տ.Աղաբաբյան, Ա.Աղասյան-«ՀՀ կենդանիների կարմիր գիրք»:
7	Մեդիագրադարան-«Թռչնաբներ և կերամաններ»: